

TEORII ȘI MODELE ALE SUPRADOTĂRII

Prof. univ. dr. Elena Lucia MARA
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

***Abstract:** Giftedness is a special human manifestation that has in common the exceptionality and is achieved by combining intellectual abilities and special skills with certain personality traits. The gifted student is a subject with an above-average intellectual capacity, observing cognitive differences in quantitative and qualitative level, having a maturity inappropriate to age (perception and visual memory), developing metacognitive ability at an early age, creative talent, intrinsic motivation for learning, precocity. Gifted children need higher education programs or services that are usually found in school curricula in order to contribute to society. These children may be able to achieve high goals, but have not yet demonstrated their potential, so it is important to identify them, encourage them to participate and do great activities with other children, and encourage them to learn effectively.*

***Keywords:** education, gifted children, superior abilities, model of gifted, theories of gifted children*

Supradotarea este o manifestare umană deosebită care are ca element comun excepționalitatea și este realizată prin combinarea capacităților intelectuale și a aptitudinilor deosebite cu anumite trăsături de personalitate. Elevul supradotat este acel subiect cu o capacitate intelectuală superioară mediei, observându-se diferențe cognitive la nivel cantitativ, dar și calitativ, având o maturitate neadekvată vârstei (percepție și memorie vizuală), dezvoltarea capacității metacognitive la o vârstă timpurie, talent creativ, motivație intrinsecă pentru învățare, precocitate¹. Cercetătoarea Carmen Crețu² a constatat că inteligența generală este unul din factorii care determină o capacitate intelectuală superioară, iar termenul „supradotare” face referire la nivelurile înalte ale capacității intelectuale generale, iar talentul desemnează aptitudini de tipul artistic, sportive, de organizare și de conducere, dar și academice: talent pentru matematică, istorie, limbi străine. **Copiii supradotați** necesită programe sau servicii educaționale superioare care se regăsesc de regulă în programe școlare, în vederea contribuției lor față de societate. Este posibil ca acești copii să fie capabili de realizări înalte, dar să nu își fi demonstrat încă potențialul și de aceea este importantă identificarea acestora, încurajarea de a participa și a

¹ Mircea Jigău, *Copiii supradotați*, București, Editura Științifică și Tehnică, 1994, p. 57.

² Carmen Crețu, *Curriculum diferențiat și personalizat. Ghid metodologic pentru învățătorii, profesorii și părinții copiilor cu disponibilități aptitudinale înalte*, Iași, Editura Polirom, 1988, p. 142.

desfășura activități excelente cu ceilalți copii, precum și stimularea acestora pentru o învățare eficientă.

Procesele superioare ale gândirii, comportamentele mintale ale activităților de cunoaștere, viteză și modul de receptare a informațiilor joacă un rol decisiv în identificarea copiilor cu capacități intelectuale superioare. Supradotarea nu este o calitate „generală” ci este o capacitate înnăscută de a înțelege anumite informații din anumite domenii. Potențialul preșcolarilor depinde foarte mult de performanța pe care o deține fiecare copil în condițiile optime de educație, iar fiecare copil în condițiile optime de educație își atinge plafonul personal, în acest fel diferențele dintre preșcolari sunt datorate potențialului. Plafonul personal care poate fi atins de un copil cu capacități intelectuale superioare diferă de la un copil la altul și depinde de calitatea actului educativ, a mediului educativ și circumstanțele personale de viață. Dezvoltarea intelectuală este imposibil de prevăzut, evoluția individului fiind influențată de doi factori: sistemele semiotice existente și modul în care se dau individului mijloacele de a asimila și de a adapta aceste sisteme.

Identificarea copiilor supradotați are sens atunci când nivelul și tipul potențialului, care este descoperit, se poate realiza în viitor și poate fi dedus din performanțele copilului. Fiecare individ are un potențial care este influențat de anumite măsuri educative, potențialul nu este fix și are ca problemă identificarea acestuia (dacă există sau nu, dacă este variabil și atributele sale sunt valoroase și cum poate fi acesta dezvoltat și stimulat corect). Performanța este realizarea potențialului. Potențialitatea se raportează la reușita copilului, la nivelul de succes pe care îl atinge și a mijloacelor de realizare a succesului. Pentru identificarea acestuia la copii, pe lângă testele de aflare a coeficientului intelectual este nevoie și de informații suplimentare de la părinți cu privire la aptitudinile pe care aceștia le dețin, discutarea cu copilul, teste de interese, de aspirație, de personalitate, de creativitate. În cele mai multe cazuri se realizează teste de inteligență pentru identificarea supradotării, dar și observația este considerată o metodă prin care putem măsura talentul/capacitatea intelectuală. Utilizând doar un singur instrument vom reduce supradotarea doar la un singur instrument, iar celelalte capacități deosebite nu pot fi identificate doar de o singură metodă. Accepțiunea supradotării solicită instrumente adecvate de identificare, astfel: pentru capacități intelectuale – teste de inteligență, pentru creativitate – teste de creativitate, pentru aptitudini academice – teste de cunoștințe.

Caracteristici specifice ale supradotării

Mihai Jigău atrage atenția asupra faptului că „este absolut necesar să fie luat în considerare termenul de supradotare în toate formele sale de manifestare pentru o bună educare a copiilor cu un potențial deosebit.” Astfel, se disting următoarele tipuri de copii cu capacități intelectuale superioare:

- ✓ copii cu „aptitudini academice” – se caracterizează prin succesul în activitatea de învățare și prin rapiditatea însușirii cunoștințelor.
- ✓ copii cu „aptitudini creatoare” – se manifestă prin creativitate și prin producerea cu ușurință a ceva nou;

- ✓ copii cu „aptitudini științifice” – au o capacitate deosebită de a observa, fac operații rapide, au noțiuni abstracte, folosesc calcule și simboluri pentru asimilarea cunoștințelor;
- ✓ copii cu „aptitudini artistice” – au capacitatea creatoare de a organiza simboluri, forme, formarea unei atitudini estetice;
- ✓ copii cu „aptitudini tehnice” – inventarea obiectelor tehnice, dezvoltarea deprinderii de a înțelege mecanica, rezolvarea problemelor tehnice, sesizarea relațiilor spațiale;
- ✓ copii cu „aptitudini de lider” – au capacitatea de a coordona pe ceilalți prin personalitatea lor;
- ✓ copii cu „aptitudini sociale” – au capacitatea de a realiza relații cu cei din jur prin competență socială.

Copiii cu capacități intelectuale superioare din punct de vedere psihopedagogic au următoarele caracteristici:

- ✓ au un interes profund pentru asimilarea de cunoștințe, găsindu-și motivația și pasiunea;
- ✓ dezvoltarea cognitivă este timpurie;
- ✓ au un limbaj dezvoltat rapid, pronunță foarte bine cuvintele, vorbind cu ușurință;
- ✓ au rezultate foarte bune în ariile de interes;
- ✓ descoperă valențe noi la idei vechi;
- ✓ au o capacitate deosebită de a memora și de a învăța repede conceptele;
- ✓ sunt nerăbdători în tot ceea ce fac;
- ✓ sunt dornici de cunoaștere;
- ✓ au o creativitate aparte;
- ✓ oferă răspunsuri neașteptate la orice problemă;
- ✓ ating niveluri înalte de gândire abstractă;
- ✓ au abilități de lider.

Copiii supradotați au probleme cu scrisul, consecință a rapidității derulării proceselor cognitive care sunt în contradicție cu ritmul lent de dezvoltare a coordonării neuromusculare. Aceștia au, de asemenea, probleme cu activitățile de tip manual pentru că sunt foarte bine dezvoltați din punct de vedere intelectual și manifestă nerăbdare și rapiditate în tot ceea ce fac, iar scrisul și orice activitate motorie desfășurată presupune răbdare și meticulozitate. În activitățile instructiv educative din grădiniță întâlnim copii supradotați cu stări de anxietate, cu sentimente de izolare, complexe pentru neîndemânarea și rapiditatea lor, suferințe datorate diferențelor față de ceilalți copii, probleme de adaptare școlară dar și socială. Doi din trei copii supradotați dezvoltă un limbaj precoce, dar există și supradotați cu întârzieri în plan verbal³.

Cu cât copilul este mai supradotat/talentat cu atât mai mult cadrul didactic are rolul de a-i accepta cu un grad mai mare de nonconformism. Fiecare copil supradotat trebuie judecat în funcție de particularitățile individuale, de mediul lor de

³ Emil Verza, *Psihopedagogia copilului*, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1997, p. 142.

viață și nu toți supradotații/ talentații au o imagine de sine bine conturată. Imaginea de sine a copiilor este oarecum mai conturată față de copiii din învățământul obișnuit, ei percep foarte bine aptitudinile academice și sunt conștienți de relațiile dificile pe care le au cu profesorii, familia și colegii⁴. Copiii supradotați sunt caracterizați perfecționiști și își îmbogățesc aptitudinile și inteligența pe tot restul vieții, mai ales când aceștia dispun de capacități intelectuale și emoționale la un nivel maxim. Uneori dau naștere la forme de inadaptare și le prierște un mediu unde să poată să-și dezvolte capacitățile și aptitudinile. Pe ansamblu, sunt de părere că un grup de copii supradotați diferă față de ceilalți copii cu capacități intelectuale obișnuite prin activism, prin interese profunde, prin abilități, atitudini, capacități intelectuale și emoționale și prin modul în care participă la ocaziile extracurriculare de învățare.

Orice copil supradotat ar trebui să beneficieze de **programe educaționale** care să-i favorizeze dezvoltarea potențialului nativ, astfel încât să acceadă la performanțe care să îi fie în final dezvoltate în competențe cu impact social. Capacitățile de învățare ale copiilor supradotați sunt diferite față de ceilalți copii și sunt bazate pe o gândire specifică:

- ✓ gândire critică ce evaluează ideile și argumentele într-un mod critic;
- ✓ construcția de modele ce dau un sens logic lumii și pot fi utilizate în practică;
- ✓ construcția de argumente logice ce permit validarea sau respingerea unor concepte;
- ✓ considerarea și reconsiderarea evidenței, care permit descoperirea de legi ce se află în spatele evidenței și sunt transparente la prima vedere;
- ✓ gândirea morală ce permite abordarea sub spectrul responsabilității diferitelor acțiuni și găsirea optimului strategic de abordare a unei situații;
- ✓ în multe domenii, copiii sunt asemănători cu ceilalți copii obișnuiți;
- ✓ există domenii în care fiecare copil este asemănător numai cu unii copii;
- ✓ fiecare copil este total diferit față de ceilalți copii.

Mulți specialiști susțin anumite teorii ale supradotării:

- ✓ a fi supradotat înseamnă a învăța mult mai repede și cu o ușurință aparte și cu un amplu volum de cunoștințe;
- ✓ copilul este supradotat dacă vârsta este superioară celei cronologice, dezvoltarea cognitivă este precoce;
- ✓ este supradotat copilul care este creativ și obține rezultate deosebite pe partea artistică și în planul creativității;
- ✓ este supradotat copilul care are sistemul nervos central dezvoltat prin capacități deosebite de memorare și învățare și de raționament. Aceștia consideră faptul că supradotarea nu trebuie să fie doar superioară, ci mai degrabă trebuie să fie și de durată⁵. Copiii supradotați se remarcă prin atitudini, dispoziții și obiceiuri ce valorifică mintea deschisă, obiectivitatea și imparțialitatea, analizându-și propriul proces de gândire. Metodele care

⁴ Eugene Grave, *Is your child Gifted?*, San Diego, Oak Tree Publication, 1982, p. 47.

⁵ Sydney P. Marland, *Education of the Gifted and Talented. Report to the Congress of the United States*, Washington, D.C.U.S Government Printing Office, 1972, p. 34.

stau la baza oricărei lecții necesită planificare de rezolvare de probleme, decizia strategică, recomandarea de metodologii, comunicarea și utilizarea experienței altora în mod critic. De aceea, programele pentru supradotați trebuie să răspundă unor cerințe educative care să se pleze pe caracteristicile specifice ale gândirii:

- ridică probleme vitale pe care le formulează clar și precis;
- culege și evaluează informații folosind abstracții pentru a le interpreta;
- ajunge la concluzii bine gândite testându-le pe criterii și standarde relevante;
- gândește deschis în cadrul sistemelor de gândire alternative.

Din acest motiv se folosesc strategii riguroase și abilități deosebite în manevrarea acestora. De-a lungul timpului s-au folosit diferite metode eficiente utilizate pentru copiii capabili de performanțe superioare pentru a le stimula creativitatea și a-i integra în societate folosind anumite strategii:

- ✓ *metoda rezolvării creative a problemelor a lui Parnes* – a dezvoltat gândirea creativă prin programe educative care vin în sprijinul copiilor pentru soluționarea problemelor în învățare și a susținut diferențierea curriculum-ului;
- ✓ *modelul triadei de îmbogățire a lui Renzulli* – program de educare a supradotaților bazat pe experiențe diferențiate care cuprinde activități de instruire în grup, activități de investigare individuală sau în grupuri mici;
- ✓ *stâlpii totemici ai talentului multiplu a lui Calvin Taylor* – stimularea și dezvoltarea talentelor prin instrumente educative – „*fiecare individ se remarcă printr-un talent specific*” – susține ideea că dacă stimulăm motivația copiilor pentru învățare, ei își vor dezvolta abilitățile potențiale într-un mod accentuat;
- ✓ *programul de accelerare de la Universitatea John Hopkins* – modalități de accelerare: intrarea în școală mai devreme decât vârsta pe care o are, trecerea peste o clasă sau două, studiul într-un ritm mai rapid, plasarea copilului supradotat în clase cu copii de același nivel intelectual, participarea la programe de pregătire speciale;
- ✓ *matricea de îmbogățire a lui Tannenbaun* – consideră faptul că educația copiilor cu capacități intelectuale superioare poate fi îmbunătățită prin crearea claselor speciale pentru copiii dotați;
- ✓ *planul Piramida realizat de D. Cocs* – analiza și evaluarea preșcolarilor se realizează pe baza unor activități realizate acasă sau la libera alegere;
- ✓ *modelul elevului autonom creat de G. Betts* – adeptul învățării prin utilizarea unui curriculum flexibil, gruparea copiilor după abilități, capacități în clase sau grupuri omogene;
- ✓ *programul Purdue creat de John Fledhusen* – este un program dedicat gândirii creative și celor patru calități: flexibilitate, fluentă, originalitate și elaborare.

În școlile de masă se poate realiza educarea școlarilor cu capacități intelectuale superioare, dar este nevoie de un climat accesibil și de adaptarea strategiilor didactice în funcție de particularitățile individuale. Strategiile de învățare

care se impun în educația preșcolarilor cu capacități intelectuale superioare trebuie să fie diferențiate, deoarece chiar dacă înțeleg mai bine informațiile și memorează mai bine, nu toți sunt autonomi și nu au strategii de învățare optime și pe deplin formate. Atunci când educatoarea își planifică strategiile didactice pentru stimularea preșcolarilor cu capacități intelectuale superioare trebuie să aibă în vedere următoarele:

- ✓ dezvoltarea cognitivă;
- ✓ dezvoltarea afectiv-emoțională;
- ✓ formarea abilităților de a utiliza materialele propuse și necesare;
- ✓ formarea abilităților de a comunica oral, scris sau vizual.

Strategiile utilizate pentru copiii supradotați față de cele utilizate pentru copiii din învățământul general diferită în funcție de complexitate, volum și răspund la nevoile și cerințele educaționale ale copiilor cu capacități intelectuale superioare, sunt aplicabile și celorlalți copii, dar într-un alt ritm, alt nivel de complexitate și o altă succesiune. Cele mai cunoscute **strategii educaționale** de transmitere a conținutului sunt următoarele:

- modelul de îmbogățire a cunoștințelor care conține trei tipuri de activități: activități exploratorii generale (expunerea temelor și ideilor care nu sunt incluse în curriculum), activități de instruire în grup (activitățile, metodele și îndrumările pentru dezvoltarea gândirii cognitive), activități de investigare individuală sau grupuri mici (utilizarea metodelor și tehnicilor adecvate particularităților lor);
- modelul învățării autonome (orientare, dezvoltare individuală, activități de îmbogățire;
- dezvoltarea abilităților de gândire divergentă și convergentă (teme privind rezolvarea problemelor și luarea corectă a deciziilor);
- dezvoltarea abilității de rezolvare creativă a problemelor (tehnici de rezolvare creativă);
- dezvoltarea abilităților de învățare independentă.

Comisia SUA pentru educație a stabilit trei tipuri de programe de educație pentru copiii capabili de performanțe superioare:

- un curriculum ce promovează procesele cognitive;
- strategii de instruire care adaptează conținutul curriculum-ului în funcție de stilul de învățare al copilului supradotat sau talentat;
- organizarea grupei de copii în funcție de particularități.

Programele de instruire pentru copii capabili de performanțe superioare sunt: accelerarea studiilor (parcursarea rapidă a etapelor), îmbogățirea studiilor (oferirea unor cunoștințe și activități speciale în clasele obișnuite), gruparea pe niveluri de abilități (copiii cu capacități intelectuale fac parte din clasele obișnuite dar au parte de o instruire diferențiată)⁶. Accelerarea este benefică pentru copiii cu capacități intelectuale superioare, deoarece aceștia asimilează informațiile într-un ritm foarte rapid. Obiectivele și scopurile sunt îndeplinite pentru copiii cu capacități

⁶ Joseph Renzulli, *The Schoolwide Enrichment Model*, Mansfiel Center, Creative Learning Press, 1985, p. 125.

intelectuale superioare. Evaluarea acestei forme este o soluție eficientă pentru copiii capabili de performanțe superioare deoarece răspunde ritmului de învățare și intelectului superior, învingând obstacolele întâlnite în procesul de învățare. În forma de accelerare, unii preșcolari învață mai repede și li se oferă prilejul de a progresa și a învăța ceea ce pot, nu sunt obligați să învețe dacă aceștia asimilează într-un timp scurt și pot să-și utilizeze creativitatea fiind stimulați pentru folosirea abilităților intelectuale. Îmbogățirea studiilor reprezintă oferirea unor informații sau activități speciale în cadrul grupei obișnuite, iar preșcolarii sunt legați indiferent de „dotare” și au un contact permanent cu realitatea. Renzulli afirmă următoarea: „oricine poate deveni supradotat din când în când”. Motivele pentru care îmbogățirea studiilor trebuie să se realizeze în clasele obișnuite sunt cele care țin de convingeri, valori, considerații. Îmbogățirea presupune selectarea conținuturilor și organizarea procesului de învățământ în funcție de nevoile individuale ale copiilor, adaptarea curriculum-ului pentru desfășurarea activităților în clasele obișnuite. Freehill presupune următoarele tipuri de îmbogățire a cunoștințelor: sarcini, proiecte, activități libere, demonstrația, pregătirea de materiale speciale. Îmbogățirea studiilor are drept scop abordarea temelor în funcție de interesele preșcolarilor și a curiozităților intelectuale și cu finalități ca: stimularea creativității, autorealizarea personală și profesională, stimularea gândirii critice. Modelul de îmbogățire a învățării are ca activități diferite următoarele: activități exploratorii cu copiii supradotați, instruire în grup, investigarea unor probleme sau situații în mod individual sau în grupuri mici.

Gabriela Kelemen⁷ sugerează faptul că acești copii supradotați prezintă o personalitate complexă care duce la implementarea unui curriculum diferențiat datorită modului lor diferit de a gândi și de a privi lucrurile prin ideile și argumentele aduse în mod logic și creativ, anumite perspective de abordare a unei situații și găsirea celei mai bune strategii, remarcarea prin anumite aptitudini speciale, gândire deschisă etc. Domeniile de supradotare sunt diverse și fiecare cercetător le sortează în mai multe categorii, principalele categorii fiind: capacitatea intelectuală generală, în acest caz putând intra copiii cu rezultate excelente în mai multe domenii prin rezultatele școlare; aptitudini academice specifice, în acest caz încadrându-se tot ceea ce ține de citit, scris, matematică, științe și limbi străine, iar ultimul domeniu este cel cu aptitudini specifice de talent, aceste talente constând în muzică, dans, arte, creativitate și leadership.

În privința învățării, studiile au arătat că în majoritatea cazurilor copiii supradotați preferă să învețe independent decât în grup, tocmai pentru că aceștia se plictisesc destul de repede, mai ales dacă sunt obligați să aștepte până cadrul didactic repetă și insistă pe anumite subiecte astfel încât ceilalți colegi să ajungă să înțeleagă, preferând în acest caz ca activitatea să fie stimulatorie și activă decât plictisitoare și repetitivă. O altă caracteristică în privința copiilor supradotați o reprezintă și gândirea profundă, prin care copiii caută informații și sensuri dincolo de suprafață,

⁷ Gabriela Kelemen, *Psihologia supradotării – strategii de identificare și educare a copiilor supradotați*, București, Editura ProUniversitaria, 2014, p. 71.

de exemplu: în privința unei cărți aceștia nu se mulțumesc doar cu reținerea mecanică a acțiunii, ci urmăresc și judecarea situațiilor, a personajelor și comportamentelor lor în diferite situații. Astfel ei singuri își vor formula ideile și vor discuta despre învățăturile extrase, în același timp stabilind și conexiuni cu viața reală și „o leagă de celelalte cunoștințe acumulate anterior”. Pe lângă aceste calități în care se pot identifica și recunoaște mai repede și mai ușor acești copii, sunt situații în care aceștia sunt mai greu de identificat, în acest caz fiind mai repede distribuiți în alte categorii, și anume la comportamente de obrăznicie. O astfel de caracteristică este hipersensibilitatea, față de ceilalți copii, aceștia simt și acționează la extrem atât din punct de vedere emoțional cât și senzorial. În acest caz pentru ei tot ceea ce văd, ating, gustă, simt și aud este la un nivel mai înalt, mai profund și au nevoie de ajutor pentru a-și gestiona emoțiile, trăirile și acțiunile în momentul în care par că nu știu cum să reacționeze.

Copiii supradotați reprezintă mai mult decât acei copii care sunt buni la toate sau pot învăța orice, acest concept de cele mai multe ori este un mit, un copil este încadrat ca supradotat și care excelează într-un domeniu, ca în alte domenii el să aibă nevoie de ajutor, uneori chiar la capacități fizice. Un alt mit asemănător cu cel de sus îl reprezintă faptul că predarea conținuturilor acestor copii supradotați ar trebui să se facă într-un ritm mai alert și cu materiale mai avansate față de colegii lor la orice materie sau disciplină. Acest concept este fals, din contră, într-adevăr în domeniul în care excelează acești copii materialele, conținuturile și modul de predare ar trebui diferențiate dar acest lucru nu înseamnă că la toate materiile. Copiii supradotați pot prezenta în alte domenii eșec în performanța școlară, în acest caz având nevoie de efort mai mare atât la puterea de concentrare cât și la ritmul de învățare, o bună motivație, încurajare și sprijin din partea adulților, în special al cadrelor didactice putând schimba ceva în acest sens. „Copiii precoce nu au nevoie să muncească: dacă un copil are nevoie să muncească, înseamnă că nu este în realitate inteligent.” Acest aspect este destul de des auzit privind munca copilului supradotat (fiind denumit și precoce de unii cercetători), în domeniul în care excelează, multe persoane considerând faptul că un copil dacă este supradotat înseamnă că nu are nevoie de muncă, repetiție, exercițiu etc. Pentru a face posibil faptul ca toți copiii supradotați să se poată dezvolta și performa, presupune că au nevoie de exercițiu, de activitate indiferent de domeniul în care excelează, altfel este posibil să nu avanseze, rămânând la același nivel iar ușor-ușor să se piardă. Cel mai des auzit mit în privința copiilor supradotați îl reprezintă faptul că inteligența este identică cu creativitatea, considerând faptul că dacă ești creativ acest lucru înseamnă că ești și inteligent sau supradotat. De-a lungul cercetărilor, testele de inteligență sunt de ajuns pentru a descoperi și copii creativi sau creatori, fiind de părere că toți copiii care dau dovadă de o inteligență superioară sunt și creativi. După mai multe investigații s-a constatat faptul că în urma testelor de inteligență se poate prezice succesul școlar al copiilor supradotați dar nu și creativitatea lor sau nivelul creativității pe care îl ating. În cazul copiilor supradotați, deși pot fi identificate mai multe profiluri ale lor, printre care atât copii dependenți cât și independenți de un

adult⁸, scopul educației nu este de a crește un copil după așteptările și dorința adultului, acesta dirijându-l la ce crede că s-ar descurca, ci din contră este acela de a crește un copil independent și autonom, în acest caz aceștia putând să-și aleagă singuri calea și pasiunea. Adulții nu trebuie să le rezolve sarcinile, problemele, să gândească în locul lor sau, mai rău, să ia decizii în numele lor, ci trebuie să-i ajute și să îi încurajeze astfel încât ei singuri să gândească și să-și poată rezolva conflictele, dilemele și orice altceva. La fel este și în cazul copiilor supradotați, uneori poate trebuie ajutați să își poată descoperi talentele, abilitățile de părinți sau de cadre didactice dar acest lucru nu semnifică faptul că aceștia trebuie să aleagă pentru ei și să gândească în locul lor, să le spună cineva tot timpul ce să facă și cum, ci trebuie încurajați să-și asculte inima și să vadă ei singuri ceea ce li se potrivește și unde progresează, precum și modul de a ajunge acolo.

Instruirea diferențiată presupune adaptarea curriculară și diferențiată în funcție de nevoile copilului cu o deficiență anume, sau din contră în cazul excepționalității superioare, atât din punct de vedere al conținuturilor cât și al strategiilor. Instruirea diferențiată poate avea multiple funcții, în cazul copiilor cu deficiențe are roluri de recuperare și suplimentare a informațiilor date, spre deosebire de cazul unui copil supradotat care presupune mai multă aprofundare și reorientare a elevului care excelează într-un anumit domeniu sau în mai multe domenii. Prin instruirea diferențiată cadrele didactice se axează strict pe elev și nevoile lui, mai ales pe elevul sau elevii care au nevoie de ajutor prin parcurgerea materiei în ritmul lor, acest aspect sugerând adaptarea conținuturilor, metodelor și strategiilor de învățare conform nivelului lor. În opinia lui Crețu, „Omul obișnuit se adaptează lumii în care trăiește. Omul neobișnuit se așteaptă ca lumea să se adapteze lui. Totuși, progresul este opera oamenilor neobișnuiți.” Prin aceste afirmații se scoate în evidență importanța oamenilor „diferiți”, dacă în majoritatea timpului ei erau văzuți a fi altfel din perspectivă negativă, în acest caz se scoate în evidență aspectul pozitiv, și anume faptul că deși sunt diferiți de majoritatea persoanelor prin unele „daruri”, tocmai ei vor fi cei care vor schimba ceva, nu se vor mulțumi cu ceea ce este în prezent și mereu vor încerca să schimbe ceva, să aducă ceva în plus.

În cazul copiilor supradotați pot fi identificate mai multe strategii de aplicare în școlile de masă, principalele strategii de diferențiere a acestor elevi fiind accelerarea studiilor prin care copilul, datorită inteligenței superioare, poate să sară peste una sau mai multe clase; gruparea elevilor în clase speciale, în acest caz copiii fiind selectați în funcție de domeniile în care excelează cu alții care au aceleași pasiuni și performanțe, și amplificarea sau îmbogățirea extracurriculară, în care copiii acumulează și se dezvoltă și în afara programei. Pentru copiii supradotați cercetătorii consideră că prin adaptarea curriculum-ului ar trebui să se pună accent pe nevoile individuale și interesele de care aceștia dau dovadă, astfel încât să surprindă modalități de a performa în domeniul la care excelează prin activități și

⁸ Dumitru Popovici, *Introducere în psihopedagogia supradotaților*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 72.

oferirea de sarcini care se pot rezolva individual. Au fost variate discuții legate de modul în care ar trebui să se diferențieze curriculumul pentru copiii supradotați și s-a ajuns la concluzia că acești copiii ar trebui să parcurgă și conținuturile specifice clasei din care fac parte dar în același timp, în unele cazuri, să parcurgă materia și într-un mod accelerat sau îmbogățit în funcție de copil, domeniu și nivelul la care este. Prin accelerarea studiilor se înțelege adaptarea conținuturilor în funcție de ritmul și nivelul de performanță al elevului supradotat, astfel încât să i se permită învățarea materiei într-o perioadă mai scurtă sau să sară peste anumite etape față de copiii obișnuiți, dar în același timp să îl ajute pe elev să poată progresa⁹.

Opiniile în legătură cu această metodă în privința copiilor supradotați sunt împărțite, unii considerând accelerarea ca pe un lucru pozitiv cu multiple avantaje iar alții au opinii contradictorii, fiind de părere că prin această metodă copiii sunt afectați în mod special din punct de vedere social și emoțional. În ceea ce privește nivelul de pregătire al copiilor supradotați, privind situația lor în legătură cu programul de accelerare, unii cercetători consideră că acești copiii ar trebui să îndeplinească anumite criterii, printre care instaurarea plictiselii privind conținuturile studiate; performanțe foarte ridicate într-un domeniu și dispoziția de a lucra cu copiii mai mari, fiind pregătiți atât din punct de vedere emoțional cât și social.

a. Admiterea timpurie în școală

Prin această metodă, copiii cu o vârstă cronologică mai mică, în mod special copiii de la grădiniță, pot începe școala mai devreme cu 1-2 ani dacă, cu ajutorul unor teste, educatoarele și specialiștii confirmă că sunt pregătiți nu numai din punct de vedere mental să învețe cu copiii mai mari, cât și fizic și social. Prin această metodă, copiilor nu li se adaptează conținutul în mod individual și diferențiat, ci mai mult învață într-un ritm mai avansat împreună cu copiii mai mari, dar acest aspect nu înseamnă că aceștia nu pot face față, ci din contră își pot menține superioritatea și față de acești colegi.

În privința accelerării, mulți cercetători sunt de părere că, deși din punct de vedere al învățării copiii supradotați pot asimila informațiile materiilor din clasele superioare, sunt dezavantajați din punct de vedere social. Acest aspect a ajuns a fi considerat invalid prin faptul că se consideră că acești copii leagă prietenii nu neapărat cu copiii de aceeași vârstă cronologică cu ei, ci cu „elevi care s-au dezvoltat similar cu ei”, în majoritatea cazurilor acești copiii fiind mai mari. Pentru o bună funcționare a acestei metode ar trebui să se limiteze numărul de înscrieri ale copiilor supradotați în aceleași clase, și mai ales să fie supradotați și fizic și social, în acest caz aceștia se pot adapta mult mai ușor atât din punct de vedere social cât și emoțional.

În urma admiterii timpurii a copiilor supradotați se consideră că:

- prin această metodă copiii nu își accentuează neapărat superioritatea în domeniul respectiv, dar se diferențiază de copiii obișnuiți;

⁹ Carmen Crețu, *Psihopedagogia succesului*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 195.

- deși nu își accentuează performanța, își mențin nivelul de supradotare pe întreg anul școlarității, admiterea timpurie în școală pentru copilul supradotat părând a fi cea mai sigură opțiune dintre toate cele care se încadrează la metoda de accelerare a studiilor.

b. Progresul continuu, școala fără clase

Această metodă este întâlnită în special în rândul copiilor din ciclul primar, prin această metodă copiii de diferite vârste se grupează cu colegii lor în funcție de domeniile care îi interesează și în care performează, în acest fel observându-se nu neapărat trecerea de la o clasă la alta, ci modul în care aceștia rezolvă sarcinile și învață unii de la alții, copiii grupându-se cu cei similari stilului și modului lor de gândire. Acest tip de program mai poartă denumirea de „niveluri” sau „unități”, prin faptul că activitățile se împart în mai multe unități pe care copiii pot să le parcurgă în ritmul lor propriu, acest lucru putând fi posibil și într-un ritm mai alert într-un domeniu, ca în altul să fie mai lent, deși mediul este favorabil și sunt numeroși pedagogi care recomandă această metodă; din păcate, cu greu se poate implementa, aici considerându-se foarte costisitoare și complicată, ajungând să fie considerată chiar iluzorie.

c. Îmbogățirea curriculum-ului

Prin îmbogățirea școlară se înțelege un program special destinat unuia sau mai multor indivizi, în care se alege unul sau mai multe domenii care se realizează în afara programului școlar și prin care copiii află informații suplimentare față de conținuturile date în programul școlar obișnuit. Datorită faptului că copiii supradotați pot asimila mai multe informații față de colegii lor în domeniul care îi interesează și unde dau dovadă de o performanță superioară, a apărut metoda de îmbogățire a curriculum-ului care se axează fix pe acest aspect, și anume extinderea și aprofundarea materiei. Pentru ca acest lucru să fie posibil, atât copiii cât și cadrele didactice ar trebui să aibă destule materiale și săli amenajate astfel încât cadrele didactice să-i poată ajuta pe copii și să poată avea destule informații sau să găsească moduri de a putea face rost de ele. Se consideră că cele mai des întâlnite domenii în care copiii performează sunt istoria, artele, limbile străine, aeronautica și cultura.

În opinia lui Crețu¹⁰, îmbogățirea curriculum-ului ar trebui să însemne mult mai mult decât aprofundarea materiei în școală, pentru că se încadrează aici și școlile de vară sau taberele de vară pentru copii, în care aceștia nici nu se izolează foarte mult de școală dar în același timp domeniile în care excelează ei sunt adaptate astfel încât să fie mai interactive, ritmul mai accelerat, materialele avansate și sarcinile mai complexe. Prin îmbogățirea curriculum-ului nu se urmărește înlocuirea parcurgerii celui obișnuit, ci din contră, se pune accent pe lărgirea lui în mai multe direcții și în mod special pe abordarea din mai multe aspecte, astfel încât elevii cu performanțe superioare în diverse domenii să-și poată dezvolta simțul critic, să găsească diferite soluții noi la anumite sarcini vechi și pentru a se putea dezvolta și a excela în

¹⁰ *Ibidem*, p. 67.

domeniul în care performează. Programul de îmbogățire a curriculum-ului are la bază 3 categorii de activități:

- Tipul I: această categorie are la bază programele care se petrec în afara mediului școlar, printre acestea enumerându-se activitățile extrașcolare, printre care excursii, prezentări de proiecte, implicarea în diferite evenimente, toate acestea ajutând elevii să își găsească hobby-uri și ocupații astfel încât în funcție de domeniul sau aptitudinea în care performează își pot dezvolta talentul;
- Tipul II: prin această categorie se urmărește dezvoltarea gândirii critice, a afectivității și a creativității, iar pentru ca toate acestea să se întâmple este nevoie de adaptarea materialelor și a metodelor de predare-învățare;
- Tipul III: această ultimă categorie vizează participarea activă în domeniul ales de către copii și are ca scop aprofundarea conținuturilor în domeniul ales și însușirea cunoștințelor și deprinderilor prin timpul extra dedicat acestuia.

Unii cercetători consideră că, în unele situații, cadrul didactic nu este de ajuns pentru a-i îmbunătăți cunoștințele elevului supradotat și a aduce ceva nou în unele domenii, chiar dacă acestea se fac în școală sau în afara școlii și ar trebui să intervină un specialist pentru a putea răspunde la toate întrebările puse de către elevi. Pentru ca elevii să se poată dezvolta și să poată avea performanță în domeniul care îi pasionează și în care excelează, este nevoie și de interes, prin interes copilul oferă efort mai mare materiei și astfel va apărea și motivația, prin îmbogățirea curriculum-ului, indiferent dacă are loc în mediul școlar sau extrașcolar, elevii ajung să fie motivați prin adaptarea strategiilor instructiv-educative.

d. Gruparea elevilor

Organizarea claselor, gruparea, separarea, toate aceste denumiri merg în acest caz pe aceeași direcție, și anume gruparea elevilor supradotați în clase omogene în funcție de nivelul și aptitudinile pe care le au. Au fost identificate mai multe modalități în care pot fi grupați elevii supradotați, principalele dintre acestea fiind:

- ❖ Gruparea conform aptitudinilor asemănătoare între elevi;
- ❖ Gruparea în funcție de discipline (conform căreia copilul este grupat în funcție de disciplina/domeniul în care performează);
- ❖ Gruparea în sistem mentorat, care vizează predarea conținutului într-un domeniu ales într-un grup restrâns de copii supradotați (4-5), iar aceasta se face de către un specialist sau profesor calificat;
- ❖ „Grupare interclase”, în care elevii din mai multe clase și vârste se grupează într-o clasă comună pentru a urma aceeași programă la care performează.

Această metodă de grupare omogenă a elevilor este avantajoasă prin faptul că aceștia învață să coopereze, să facă schimb de idei, devin mai competitivi și în același timp se și sprijină reciproc, spre gruparea eterogenă în care nivelul de relaționare poate crește dar învățarea va fi rapidă și superficială, prin schimbul de idei având mai mult de învățat ceilalți. Deși în grupurile omogene copiii supradotați vor fi grupați cu ceilalți elevi în funcție de nivelul de performanță și domeniul în care excelează, astfel fiind asemănători în unele puncte de vedere, acest aspect nu

înseamnă că nu trebuie adaptate metodele, materialele și conținuturile în funcție de individualitatea fiecăruia, ci din contră, în continuare vor avea nevoie de conținut personalizat și program diferit față de ceilalți copiii. În urma cercetărilor, s-a constatat faptul că nu ar fi o mare diferență între copiii grupați în clase omogene și copiii grupați în clase obișnuite, acesta ajungând să pună accent în mod special pe dezavantajele aduse de această metodă copiilor, mai ales din punct de vedere social și emoțional. S-a constatat faptul că un rol important în atitudinea și motivarea copiilor pentru învățare îl joacă chiar colegii, aceștia găsindu-și motivarea în funcție de ceilalți, atât din punct de vedere pozitiv cât și negativ.

Un factor important în privința grupării elevilor în funcție de domeniul în care performează este **găsirea unei persoane specializate pentru predarea materiei**, el fiind de părere că un simplu cadru didactic fără pregătire specializată nu îi poate ajuta să se ridice la potențialul lor maxim. George Văideanu are altă opinie în acest sens, fiind de părere că este de datoria cadrului didactic să poată educa toate tipurile de copii, astfel încât să poată aborda conținuturile din mai multe unghiuri și la niveluri mai înalte, din punct de vedere interdisciplinar, cât să surprindă și problematica lumii contemporane. În opinia lui Carmen Crețu, s-a demonstrat faptul că gruparea copiilor în clase omogene afectează socializarea, acest fapt putând duce chiar la inadaptarea socială dar s-a constatat și că avantajele acestei metode sunt mai numeroase și semnificative din punctul de vedere al nivelului de dezvoltare intelectuală și al performanței.

Un alt factor important în educația copiilor supradotați îl reprezintă **organizarea clasei**, în mod special managementul clasei. Pentru ca elevii să poată avea o învățare individualizată, pe lângă adaptarea conținuturilor, metodelor și materialelor este nevoie și de adaptarea clasei de elevi privind modul de organizare a acesteia. Pentru ca orice copil să se poată concentra, are nevoie și de mișcare în sensul în care dacă are nevoie de ceva să fie liber să caute dar să și aibă la dispoziție resursele de care are nevoie. Pentru ca aceste lucruri să fie posibile, mulți cercetători consideră că acești copiii au nevoie să fie grupați în grupe speciale în care colegii sunt asemenea lor, nu neapărat din punct de vedere al vârstei cronologice ci al nivelului de performanță sau de dezvoltare privind nivelul intelectual¹¹. O pedagogie alternativă în care se folosește la grădinițe și școli curriculum personalizat și individualizat în funcție de nevoile copilului o reprezintă metoda Montessori. Prin această metodă, copiii sunt grupați într-o sală de clasă pe un anumit interval de vârstă (0-3, 3-6 și 9-12) și au libertatea de a alege cu ce vor să lucreze și pentru cât timp.

În concluzie, orice model de tip cauzal al supradotării trebuie să ia în considerare atât interacțiunea condițiilor în care performanța se poate manifesta (caracteristici personale și caracteristici ale mediului), cât și trăsături generale ale comportamentului performant.

¹¹ Gabriela Kelemen, *Psihologia supradotării – strategii de identificare și educare a copiilor supradotați*, București, Editura ProUniversitaria, 2014, p. 103.

Bibliografie

- CREȚU, Carmen, *Curriculum diferențiat și personalizat. Ghid metodologic pentru învățătorii, profesorii și părinții copiilor cu disponibilități aptitudinale înalte*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- CREȚU, Carmen, *Psihopedagogia succesului*, Iași, Editura Polirom, 2001.
- CUCOȘ, Constantin, *Informatizare în educație. Aspecte ale virtualizării formării*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- GRAVE, Eugene, *Is your child Gifted?*, San Diego, Oak Tree Publication, 1982.
- JIGĂU, Mihai, *Copiii supradotați*, București, Editura Științifică și Tehnică, 1994.
- KELEMEN, Gabriela, *Psihologia supradotării - strategii de identificare și educare a copiilor supradotați*, București, Editura ProUniversitaria, 2014.
- MARLAND, Sydney, P., *Education of the Gifted and Talented. Report to the Congress of the United States*, Washington: D.C.U.S Government Printing Office, 1972.
- PASSOW, Harry, *Educational Policies, Programs and Practices for the Gifted and Talented*, Chicago, NSSEditure, 1979.
- POPOVICI, Dumitru, *Introducere în psihopedagogia supradotaților*, București, Editura Humanitas, 1994.
- RENZULLI, Joseph, *The Schoolwide Enrichment Model*, Mansfield Center, Creative Learning Press, 1985.
- VERZA, Emil, *Psihopedagogia copilului*, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1997.
- VRĂSMĂȘ, Traian, *Educația integrată și/sau incluzivă*, București, Editura Aramis, 2002.